

LAYİHƏ

DEMOKRATİK cəmiyyətdə, hüquqi dövlətdə ali ümumbəşəri dəyərlər kimi qəbul edilən insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, şəxsin toxunulmazlığı və təhlükəsizliyinin təmin və müdafiə olunması dövlət orqanlarının konstitusiyə fəaliyyətinin əsas məqsəd və vəzifəsidir. Dövlət maraqlarının və ictimai maraqların qorunması, həmçinin şəxsin qanuni mənafelərinin qanuna zidd əməllərdən müdafiəsi məqsədilə cinayət-prosessual qanunvericiliyi cinayət əlamətlərini əks etdirən əməllərin cinayət olub-olmamasını, cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin təqsirli olub-olmamasını, habelə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlləri törətməkdə şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin cinayət təqibinin və müdafiəsinin hüquqi prosedurlarını müəyyən edir.

Şəxsiyyəti, cəmiyyəti və dövləti cinayətkar qəsdlərdən qorumaq, həqiqi və ya ehtimal edilən cinayət törətməsi ilə əlaqədar şəxsiyyəti vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edilməsi hallarından qorumaq, cinayətləri tezliklə açmaq, cinayət təqibi ilə bağlı bütün halları hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmaqla cinayət törətməmiş şəxsləri ifşa və cinayət məsuliyyətinə cəlb və ifşa etmək, cinayət törətməkdə ittiham olunan şəxslərin təqsirini müəyyən edərək onları cəzalandırmaq və təqsirsiz şəxslərə bəraət vermək məqsədi ilə ədalət mühakiməsini həyata keçirmək, hüquqi şəxsin xeyrinə və ya onun maraqlarının qorunması üçün fiziki şəxslər tərəfindən törədilən cinayətlərə görə hüquqi şəxslər barəsində cinayət-hüquqi tədbirlər tətbiq etmək cinayət mühakimə icraatının əsas vəzifələri kimi qəbul olunub.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyinə görə cinayət təqibi ittiham tərəfi kimi prokurorun, müstəntiqin, təhqiqatçının, həmçinin zərər çəkmiş şəxsin və xüsusi ittihamçının üzərinə düşdüyündən sübutların əldə edilərək toplanması, yoxlanılması və qiymətləndirilməsi, prosesə cəlb edilməsi məqsədi

ilə şübhəli və təqsirləndirilən şəxsin barəsində müvafiq prosessual qərarların qəbulu və icrası, habelə irəli sürülən ittihamın əsaslandırılmaqla məhkəmədə müdafiəsi onların cinayət-prosessual fəaliyyətinin məzmununu təşkil edir.

Bu baxımdan Cinayət-Prosessual Məcəlləsində cinayət mühakimə icraatının məhkəməyədək mərhələsi kimi müəyyən edilmiş ibtidai araşdırma (təhqiqat və ibtidai istintaq) istintaq hərəkətləri və digər üsullarla sübutların toplanması, yoxlanması və qiymətləndirilməsi yolu ilə cinayətlərin açılmasına, təqsirkar şəxsin ifşa olunaraq cəzalandırılmasına və zərər vurulmuş ictimai münasibətlərin bərpa olunmasına yönəlmiş prosessual hüquq mexanizminin tərkib hissəsidir.

Cinayət-prosessual qanunvericiliyi ilə cinayət işləri üzrə ibtidai araşdırmanın ibtidai istintaq və təhqiqat növləri müəyyən edilib. Məcəllənin 214-cü maddəsi ilə cinayət işləri üzrə təhqiqatın aparılması tənzimlənir. Bu maddəyə əsasən təhqiqat ibtidai istintaqı məcburi olan cinayət işləri üzrə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərinin icraatı və böyük ictimai təhlükə törətməyən bəzi aşkar cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində həyata keçirilən iki müstəqil qola bölünüb (CPM-in 214.1, 214.1.1, 214.1.2-ci maddələri).

Qeyd olunmalıdır ki, böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın əsas təyinatı cinayətin aşkar şəraitdə törədilməsi və cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törədən şəxsin ilkin dəlillər əsasında bəlli olduğu hallarda həmin işlərin tez bir zamanda həyata keçirilməsindən ibarətdir. Bu isə nəticə etibarilə cinayət təqibi orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasına, onların imkan və vəsaitlərinə prosessual baxımdan qənaət olunmasına xidmət edir.

«Cinayət ədalət mühakimə icraatının sadələşdirilməsinə

Törədilmiş cinayət dövlətin mənafeyinə toxunduqda prokuror tərəfindən cinayət təqibinə başlanıla bilər

dair» Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin 17 sentyabr 1987-ci il tarixli, R(87) 18 sayılı Təvsiyəsinin preambulasında təhlükəlilik dərəcəsinə görə az əhəmiyyətli cinayətlər üzrə müxtəlif sadələşdirilmiş prosedurların tətbiq edilməsinin zəruriliyi vurğulanıb.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin müvafiq maddələrində qanunverici tərəfindən məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində təhqiqatın aparıldığı aşkar cinayətlərin dairəsi konkretləşdirilib və belə icraatın həyata keçirilməsinin prosessual qaydaları tənzimlənib.

Belə ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 214.4-cü maddəsinə görə Məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində təhqiqat Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 127.1, 128-131, 174, 175, 177.1, 185.1, 186.1, 187.1, 187.2, 188, 197.1, 200.1, 201.1, 221.1, 256.1, 256.2, 258.1, 258.2, 259.1, 263.1 və 326-cı maddələri ilə nəzərdə tutulmuş böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlər üzrə aparılır. Böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər üzrə məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat şəklində təhqiqat bu Məcəllənin 293—297-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun aparılır. (214.5-ci maddələri).

Həmin Məcəllənin 214.4-

cü maddəsində göstərilən CPM-in maddələri (174 və 196.1-ci maddələr istisna olmaqla) ictimai-xüsusi ittiham qaydasında təqibi nəzərdə tutan CPM-in 37.3-cü maddəsində də göstərilir.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi zərər çəkmiş şəxsin şikayəti əsasında və ya bu Məcəllənin 37.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda prokurorun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 127, 128, 129.2, 130.2, 133, 134, 142.1, 148-1, 149.1, 150.1, 151, 156—158, 163, 169-1, 175—177.1, 178.1, 179.1, 186.1, 187.1, 190.1, 197 və 201.1-ci maddələrində göstərilən cinayətlərə görə həyata keçirilir.

Məcəllənin 37.5 maddəsinə əsasən, ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibi zərər çəkmiş şəxsin şikayəti olmadan prokuror tərəfindən yalnız törədilmiş cinayət dövlətin və ya cəmiyyətin mənafeyinə toxunduqda, cinayət hakimiyyət nümayəndəsi və ya dövlət orqanlarının digər vəzifəli şəxsləri tərəfindən, yaxud onlara qarşı törədildikdə, cinayət hamilə vəziyyətdə olan qadın, qoca və köməksiz vəziyyətdə olan şəxs barəsində törədildik-

də, cinayət hədə-qorxu, məcburiyyət təsiri altında və ya onu törətməmiş şəxsdən asılı vəziyyətdə olan digər şəxs barəsində törədildikdə, cinayət fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmamış şəxs tərəfindən və ya ona qarşı törədildikdə başlanıla bilər. CPM-də aşkar cinayətlərə aid xüsusi anlayış verilmədiyindən, prosessual normaların sistemli və məntiqi təhlili yolu ilə belə cinayətlərin əlamətlərinin müəyyən edilməsi nəzəri cəhətdən mümkün və praktiki olaraq vacibdir. Müasir qanunvericilikdə törədilmiş əməl barədə ilkin məlumatın məzmunundan asılı olaraq cinayətlər iki qrupa bölünür: 1) aşkar cinayətlərə – yəni ilkin məlumatlarda təqsirkar məlum olan və aşkar şəraitdə törədilənlərə; 2) qeyri-aşkar cinayətlərə – yəni ilkin məlumatlarda cinayətkar barədə belə məlumat olmayan və ya gizli törədilən. Aşkar cinayətlərin cinayət-hüquqi qiymətləndirilməsi və onlara görə cinayət işinin başlanması, təhqiqatı və istintaqı, məhkəməyə verilməsi və məhkəmə icraatı cinayətin xarakterindən və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə asılı olaraq müxtəlif qanunverici yaşımlarla xarakterizə olunur.

Yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında KİV-in İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun layihəsi üzrə dərc edilib.